

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Helyben házhoz hordva és vidékre postai megküldéssel:

Egész évre	6. — kr.	Két hónapra	1. — kr.
Félévre	3. — >	Egy hónapra	— 50 >
Negyedévre	1.50 >	Egyes szám helyben	7. vidéken 8 kr.

HIRDETÉSEKET

Árszabály szerint számítunk. Bélyegdíj minden hirdetésért 30 kr.

Nyilttér minden sor 20 kr.

FŐMUNKATÁRS:
CSENGEY GUSZTÁV.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS:
DR. BARTHA BÉLA.

KIADÓ:
STEINFELD JENŐ.

ŐRÁLLÓ.

POLITIKAI, SZÉPIRODALMI ÉS KÖZGAZDASÁGI LAP.

Megjelen hetenkint kétszer u. m.: kedden és pénteken.

SZERKESZTŐSÉG:

hova a lap szellemi részét illető közlemények s előfizetési díjak küldendői SÁROSPATAK, GORTVAY-FÉLE HÁZ.

A hirdetési díjak és a lap szétküldésére vonatkozó felszólalások a kiadóhoz, Steinfeld Jenő nyomdászhoz küldendőek.

Kéziratokat nem adunk vissza.

Bérmentellen leveleket nem fogadunk el.

Programmunk.

Az „Őrálló”, mint szabadelvű irányú politikai közlöny, mely a modern felvilágosodás és haladás, a magyar nemzeti állam és a protestantizmus egymással szoros kapcsolatban álló érdekeinek hűségese, de minden felekezeti elfogultságtól és szűkeklőltségtől ment együttes szolgálatát tűzte célul, a hazai irodalomban egyetlen sajtó-organum a maga nemében. Sokan egyszerű felekezeti lapot akartak benne látni, mely tuzásaival és szeretelenségeivel maholnap az ultramontan politikai sajtóval fog egy szinten állani. Pedig mi a protestantizmus érdekeinek védelmét is éppen azért tűztük zászlónkra, mert ebben az igazság és felvilágosultság, valamint a nemzeti izmosodás követelményét látjuk. A magyar nemzet, a magyar állam egyik legfőbb, legigazabb érdekének óhajunk ebben is szolgálni, belső meggyőződésből; a protestantizmusban egyszersmind az emberi haladás, a szabadelvű világnézet vallásos képviselőjét tekintjük. Vakbuzgóság, felekezeti türelmetlenség távol lesznek a mi munkánktól s hogyha harcrolunk, teszszük ezt azért, mert a harc után a felekezeti béke és egyetértés helyre állt és azt reméljük, hogy a felvilágosultság zászlaja jut a diadalra. Ennek a diadalnak nyomában vallási és politikai szabadság, hitbeli és jogi egyenlőség, szeretet és humanizmus járnak.

Szívvel-lelékkel ajánljuk egész erőnket, minden sorunkat ennek a drága, szent hazának, ennek a sokat hányatott magyar nemzetiségnek védelmére, melylyel magunkat, egyházunkat egynek tudjuk. Nekünk sem a határon, — sem a hegyeken túl nincs mit keresnünk. Reánk teljesen áll a nagy költő szózata:

„A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely,
Áldjon, vagy verjen sors keze,
Itt éljed, halnod kell!”

S mi arra törekszünk, hogy áldás, Isten minden áldása érje e magyar hazát, nagygyá, egységessé legyen s szegyenüljön meg minden ellene, mely akár a dogmák, akár a nyelv köpenyegébe burkolva küzd államunk önállósága ellen. Eppen azért

Jókai és a regényirodalom.

Magyarország nagy ünnephez készül, legkedveltebb regény-írójának, Jókai Mórnak 50 éves írói működését ünnepli meg. A mozzalom nemesak hazánkban hatotta át a társadalom minden rétegét, hanem átvette hulláma a külföldre is. A nagy világ is részt vesz a magyar nemzet irodalmi ünnepében, folyóirataiban ismertető közönségével a magyarok nagy regény-íróját.

Az egész világ ünnepel, csak egy kis töredék gombolkózik be nálunk nyakig, s két kezét zsebbe dugva mondogatják egymásnak: „Ej beh hideg van!” Ezek a jó urak faszak. Hogy is ne! Tél van, őket pedig nem melegíti az általános nemzeti, sőt mondhatjuk: nemzetközi lelkesedés, mert hisz ők Jókait nem tarják nagy regény-íróknak.

De hát miért nem? mi kifogásuk van ellene? Hírét csak nem tagadhatják el? Hogy szerezhette volna nagy hírét, ha csak nem úgy, hogy sokan olvassák! Jókait nem a reklám emelte föl, hanem olvasó közönsége, s ez oly nagy, hogy magába foglalja az egész művelt világot.

Ekkora közönséggel szemben micsoda alapja van annak a parányi töredéknek, mely Jókai írói nagyságát kétségbe vonja? Ez a kis töredék egy külön kritikai irány. Megvan másutt is, nemesak nálunk, de különösen nálunk jön éles ellentétbe az egész társadalommal, mert mindig más az izlése, mint a közönségé.

Ennek a kritikának azért nem kell Jókai, mert művei nem a pszichológia, hanem a *fantázia* termékei. Ez a kritika a roppant nagy és változatos regényirodalom tisztán az úgynevezett *jellemregények* kellekei és szabályai szerint itéli meg s egyedül jogosultnak csak ezt a fajtát a regényeknek ismeri el.

Vajon igaza van-e? Mik azok a jellemregények? Olyan elbeszélő művek, melyek a *drama* kellekei szerint készülnek. Tulajdonképpen nem is egyebek, mint a színpadról levett s az elbeszélésnek kényelmesebb, magyarázatokat megengedő keretébe áthelyezett drámák,

a nemzetiségi izgatást, különösen a mennyiben hitfelekezeti köpenybe burkolódnak s a templomot és oltárt akarja szentségtelen céljaira eszközül használni, különös figyelemmel kísérik.

S e fontos, ez első rangú czélokra a szabadelvű haladás, a nemzeti erősödés céljaira szövötközni óhajunk az államelet minden tényezőjével, párt- és felekezeti különbség nélkül. Nem azt keressük, ami szétválaszt, hanem ami egyesít. Mint előfizetési felhívásunkban megírtuk, e főczélok kivül teljes figyelemmel leszünk a tanügyre, a társadalmat érdeklő fontosabb kérdésekre, a közgazdasági nevezetesebb mozzanataira, az irodalomra — főképp a szépirodalomra és műkritikára.

S e törekvésünkben a kitünő férfiak egész sorozata támogat. Munkatársainkúlgérkeztek eddig: *Andorka Gyula* királyi járásbíró, *Antal Gábor* ev. ref. lelkész, *Bacsoni Lajos* dr. jogtanár, *Baksay Sándor* ev. ref. esperes, *dr. Ballagi Géza* jogtanár, a magyar tud. akadémia lev. tagja, *Bartha Mór* ev. ref. lelkész, *Bekics Gusztáv* országgyűlési képviselő, *Berecz Antal*, *Buza János* gimn. tanár, *Czékus László* ág. ev. lelkész, *Czinke István* ref. lelkész, *Csécsei Imre* ev. ref. lelkész, *Csiky Lajos* theol. tanár, *Csontos József* gimn. tanár, *Fejes István* ev. ref. lelkész, *dr. Felneri Lajos* egyetemi tanár, *dr. Finkey József* jogtanár, *Gamauf György* eperjesi ág. ev. tanítóképző intézeti igazgató, *Gérecz Károly* ref. néptanító, *Geresi Kálmán* akad. tanár, *dr. Gulyás István* gimn. tanár, *György Aladár* az országos statiszt. hivatal beltagja, *Hodossy Béla* állami tanítóképző-intézeti zene-tanár, *dr. Horváth Ödön* jogakadémiai igazgató, *Hörk József* az eperjesi kollégium igazgatója, *Jóó István* debreczeni ev. ref. tanítóképző-intézeti igazgató, *Kemeny Jenő* a „Szegedi Híradó” szerkesztője, *Kenessey Béla* theol. tanár, a prot. irodalmi társaság titkára, *dr. Kiss Áron* a budai állami paedagogium tanára, *Kiss Elek* főiskolai tornatanár, *Kohányi Gyula* a meteorológiai intézet hivatalnok, *dr. Kohn Dávid* hírlapíró, *dr. Kovács Pál* jogakadémiai igazgató, *Kovácsy Sándor* gimn. tanár, *dr. Lipsey Ádám* lapszerkesztő, *Lukács Ödön* ev. ref. esperes, *Marlári Pap Miklós* gimn. tanár, *dr. Masznyik Endre* theol. tanár, lapszerkesztő, *Mayer Endre* theol. tanár, *id. Mitrovics Gyula* theol. tanár, a sárospataki főiskola közigazgatója, *ifj. Mitrovics Gyula* dr. gimn. tanár, *Mocsány Lajos* földbirtokos, *Nagy Gusztáv* theol. tanár, *Nóvák*

melyeknek egyszerű, nagyon is szűkmedrű meséje tisztán lelektani motívumok szerint alakul meg.

Azonban nagy kérdés, vajjon az ilyen drámai elbeszélés regény-e valóság? vagy a „regény” címet csak szükségből, jobbnak hiányában alkalmazták rá? Hiszen az, a mit az egész világ már századok óta, az újabb kritikusok ellenére, regénynek ismer és ugyancsak a kritikusok ellenére nemesak jogosultnak fogad el, hanem nagy kedvvel olvas is, — egészen más valami!

A regényirodalomnak ebben az aránytalanul nagyobb csoportjában egészen más természetű sajtóságokat fedezünk fel, mint a milyenek az úgynevezett jellemregények alkotásait képezik.

A kritika ezt a roppant nagy csoportját a regényirodalomnak bizonyos kicsinyítő jelzővel „szenzációs regény”-nek nevezte el.

Azonban sok regény éppen nem szenzációs regény és még sem jellemregény, azért maradunk meg csak e két kategória mellett: jellemregény és annak negatívuma, vagyis nem-jellemregény.

Ha ez utóbbiakat minden különfeleségük mellett is figyelemmel vizsgáljuk, azt fogjuk észrevenni, hogy van bennük valami közösen jellemző: a *csodás*, vagy legalább is: rendkívüli. És ez a csodás, ez — a rendkívülinek érdekes bonyodalma legtöbbször bizonyos felsőbb hatalom intező befolyásából szövődik. Ez a felsőbb hatalom aztán lehet ezerféle; lehet a társadalom maga, mint végzet; lehetnek uralmasok, lehet gonosz eselszövény, de mindig olyan bizonyos mozgató erő, a mi nem az emberben magában, hanem a külső körülményekben van, tehát lelektani motívumokra nem vihető vissza. Ehez a saját-sághoz járul, vagy talán belőle önként következik egy másik: a jó és gonosz küzdelmének sajátos dualismusa. A mód, a melylyel aztán ilyen alakok a mese megalakul, a tüneményeszerű, a fantasztikus.

A jellemregények egyedüli jogosultságát hirdető kritikának hatása alatt azok a regényírók is, a kik a fent jelzett alakok s módon írnak, próbálgatják — s némelyik nagy ügyességgel — meséjük bonyodalmaival a valószínűség látszatával körülölgatni; de ez a valószínűség csak könnyű fátyol-szövet, melyen áttetszik a dolog igazi természete.

Lajos ref. lelkész, *Öreg János* dr. akad. tanár, *Pásztor Sámuel* főiskolai zene-tanár, *Poszelek Sándor* ev. lic. igazgató, *Pruzsinszky Pál* gimn. igazgató, *Radácsi György* theol. tanár, lapszerkesztő, *Rácz Kálmán* lic. theol. dr. *Rácz Lajos* gimn. tanár, *Révész Kálmán* ref. lelkész, *Sántha Károly* ág. ev. lelkész, *dr. Serédi P. Lajos* gimn. tanár, *S. Szabó József* gimn. tanár, *Szabolcska Mihály* ref. lelkész, *dr. Szabó Aladár* theol. tanár, *Szász Béla* egyetemi tanár, *dr. Székely György* akad. tanár, *Szűcs Farkas* theol. tanár, lapszerkesztő, *dr. Szilávik Máttyás* theol. tanár, *Tóth Sámuel* theol. tanár, *dr. Várnai Sándor* hírlapíró, *Vécsey József* a tornai ev. ref. egyházmegye gondnoka, *Vértessy Arnold* író, *Vértessy Gyula* író, *Zombory Gedő* ev. ref. lelkész, *dr. Zsindely István* jogtanár. Ujabbban beléptek: *Szentpály István* dr. keresk. kamarai titkár Miskolc, *Vattay László* ref. lelkész Rimaszécs.

Ezeket kivül ígéretet tettek lapunk szellemi támogatására *dr. Váradi Antal* író és lapszerkesztő, *Trsztyénszky Ferencz* theol. tanár és lapszerkesztő, *Warga Lajos* theol. dékán, *Zsoldos Benő* gimn. tanár, *dr. Kun Zoltán* főiskolai orvos.

S reményünk van és mindent is elkövetünk arra, hogy e díszes névsor még növekedjék. De egész olvasó közönségünket is fölkerjük munkatársunkul. *Közölje velünk nézetét, tudósításait, kérdézőkördjék, szóval éljen, érezzen velünk, hogy mi is vele élhessünk és érezhessünk.*

Nagy, nehéz, felelőséggel teljes vállalatba kezdünk. Egyedüli biztatónk az Eszme és az Igazság tüzöszlopa volt. Hiszszük, hogy a gondviselés keze elvezet a legnemesebb értelemben vett siker ígéret-földére.

Sárospatak, 1894. jan. 3.

Az „Őrálló” szerkesztősége.

Előfizetéseket bármikor elfogadunk és teljes számu példányokkal szolgálhatunk.

Azokat, kik előfizetőink gyanánt voltak szívesek jelentkezni, fölkerjük az előfizetési pénzek mielőbbi beküldésére. Azon t. jelentkezőket, kik más óhajást nem fejeztek ki, egész évre jegyeztük elő, de az előfizetési összeget akár negyedévi részletekben is beküldhetik.

Sárospatak, 1894. január 3.

Az „Őrálló” kiadóhivatala.

Ime csak néhány vonással vetettem oda a kétféle regénycsoportnak egymástól eltérő, sőt egymással homlokegyenest ellenkező természetét — s azt hiszem, már e néhány vonás alapján is joggal kérdezhetem:

Vajjon nem téved-e az a kritika, mely az egész regényirodalom csak a maga választottja, a jellemregény kellekei szerint akarja akceptálni, s azokat, melyek e kellekeknek meg nem felelnek, elítéli?

Vajjon azok a sajtáságok, melyek a nem-jellemregényeknél feltűnnek, nem hasonlítanak-e feltűnően az *eposz* sajtáságaihoz? Sőt a regényirodalom egész fejlődésének története nem azt mutatja-e, hogy a regény éppen az eposzból fejlődött ki, s csak nagyon későn vitték bele a megalkotás azt a módját, melyet a drámai alkotásoktól tanultak el.

Abban a regényben, mely hű maradt származásához, kell, hogy meglegyenek — akár milyen módosítással is — az eposz fő sajtáságai: a *machina* (gépezet) és a *csodás*. Ezt a kettőt a keresztyénység a lovag-eposzok s legendák révén át egy harmadikkal, a jó és gonosz küzdelmének dualismussal egészítette ki, vagy inkább a machinást és a csodást e küzdelemre alkalmazta. (Persze hogy mindez ma már modernizálódott, módosult — hogyan? azt itt ki nem fejtetem).

De ha ez így van, ha itt két különböző forrásból eredt irodalmi művek ellentétét látjuk, nem kell-e kérdeznünk, hogy nincs-e itt éppen két, egymástól teljesen elütő *külön műfajjal* dolgunk?

Én azt hiszem, hogy így van.

E jellemregény *drámái*, a szenzációs regény *eposzi* elbeszélés, s a kettőnek egymáshoz semmi köze sem volna, ha az említett roppant nagy tévedés, melyben a szabályok alkotói és őrei megfeneklettek, elő nem idézi azt a konfúziót, hogy az írók a két egymástól teljesen idegen műfajt sokszorosan összekeverték.

Vajjon melyikhez hajlik inkább a mi nagy regény-írónk természetes egyénisége? Azért kértem így, mert az megint nagy tévedése az itt szóban forgó kritikának, hogy az egyéniséget, a hajlamot a regényírónál nem szokta tekintetbe venni. Az írói képesség individualitását minden műfaj terén akceptálják, csak a regényírás terén nem. Egészen természet-

Jókai Mór.

Az az ünnepély, melyet a magyar nemzet a mai napon nagy költő-királyának szentel, oly általános, az egész nemzetre kiható, oly nemes és magas, oly igaz érzelemből fakadó és szemkápráztatóan fényes, a minőt még magyar költő életében nem ért meg soha. Olyan országos ünnep ez, melyben mindenki részt vesz egy szívvel, egy lélekkel. Magyarország közéletének ismert vezérférfiai, ismeretlen napszamosai; a szülő és képző művészetek apostolai, a tudomány bajnokai, a sajtó munkásai, az ifjuság képviselői, nagykövetségek, öregek és ifjak egyaránt törekcsenek, hogy hódolatukat bemutassák az őszbe vegyült költőnek, a mindnyájunk által kedvelt és szeretett regényírónak, ki már egy félszázad óta osztja meg velünk fényes lelkének drága kincsét és tölti be szívünket édes örömmel. Vörösmarty és Arany iránt sem volt a nemzet életünkben sem haláttalan, de csak haláluk után nyilvánkozott meg impozáns módra a nemzeti közérzet s inkább csak árváik iránt s ére-szobrokban rótták le hálájukat és kegyeletüket irántuk. Most Jókainak 100.000 forint ajánl föl a halás nemzet megjelenő műveinek írói díjául s az anyagi elismerés mellett Magyarország legkitünőbb művészei és írói legjobb alkotásaikkal törekcsenek arra, hogy a nemzet kegyeletét és háláját minél maradandóbb alkotásokban fejezzék ki és örökítsék meg.

Munkácsy a Honfoglalás képére festi Jókai alakját, kifejezve ez által, hogy ő híven szolgálta hazáját s megilleti a hely a honalapítók sorában: Horovitz és Ferraris Arthur arkéjét festik meg, mások életét írják meg és műveinek bibliográfiáját állítják össze.

Mit mutat mindez?

Azt, hogy a magyar nemzet megtudja becsülni nagy embereit, hogy a közügy és irodalom érdekében eltöltött munkás élet meghozza a maga elévülhetetlen, maradandó gyümölcsét, hogy a szellemi munkának meg van az értéke és becsülete Magyarországon is, hogy ma már hála Istennek, nem illik rá a magyar íróra, a mit Tompa mond: „ki aranyat keres a nemes világnak, a jó bányász nemde rongyos és beteges?”

És vajjon mivel nyerte meg Jókai a nemzet szívét, minek köszönheti eddigelő páratlan népszerűségét? Első sorban tősgyökeres magyarságának, igaz magyar kedélyének, magyaros gondolkodásának, mely minden sorát s még legjelentéktelenebb mondatát is annyira kedvessé teszi nekünk, hogy megszeretjük s egyébként hibáit is hajlandók vagyunk elnézni.

Mint Petőfi, Jókai is egyik leg tisztább típusa a magyar géniuszoknak. Petőfi a magyar népdalok szellemét igyekezett elsajátítani, Jókai lelkében a népmesék modora ragadt meg leginkább s a nép között, a néppel élve, tapasztalatait, elmé-

nyeit a humor üdeségével, közvetlenségével és kedvességével adja elő, a nélkül, hogy sokat okoskodnék, sokat filozofálna. Elbeszélésében utólérhetetlen erő, kellem és varázs ragad magával minket.

Jókai nagy népszerűségét másod sorban gazdag fantáziájának köszönheti. Lelke rendkívül gazdag képekben, benyomásokban, élményekben, tapasztalatokban és jellemző adomákban. A magyar életben tevékeny részt vett, átélte a nemzet félszázados történetének minden jelentékeny korszakát; mint pozsonyi diák szemtanúja volt az országgyűlési harcoknak a 40-es években, melyeknek főhősei Kossuth és Széchényi voltak, részt vett ifjú lelkének egész rajongásával a 48-iki szabadságharcban, átélte az erre következő önkényuralomnak gyászos korszakát, tanu, a volt nagy elemi csapásoknak, az első halálos járványnak, a komáromi földrengésnek, a szegedi árvíznek és Szeged pusztulásának az újabb politikai fejlődésből a 67-iki kiegyezésnek, szóval résztvett Magyarország félszázados örömeiben és bűjében. Innen van, hogy mesében, tárgyban sohasem szorul meg; innen következik bámulatos termékenység, mert ő annyit dolgozott fejjel, szívvel és kézzel, mennyit Európában még aligha dolgozott ember.

És Jókai, a mit valaha látott maga körül, azt erős, eleven színezéssel tudja visszaadni. Nagy érdeme — a mint Beöthy mondja — hogy a magyar életet, ennek számos képét, jellemét, alakját, különösségét nagy mértékben használta fel. Ez életnek egyetlen regényírónk sem mutathatja fel oly gazdag, jellemző, szeretetreméltó képtárát, mint ő. Megjelenik előttünk az Arany ember, Noémi, Fatia negra, a Kőszívű ember, Kárpáthy Zoltán, Abellino, Széchényi és Wesselényi, Jenő Kálmán, Csollán Berti, és száz meg száz ismerős alak. Azután látunk fényes délibábos rónát vágató csikóssal, robogó ménessel; látunk pirosló hajnalt, leáldozó napot, hegyet völgyet. Mert Jókai ép oly mesterien tud leírni, mint elbeszélni. A közbányi égése a „Fekete gyémántokban”, hogy csak ezt hozzam fel, oly nagyszerű, oly megragadó hatású, mint akár Hugo Viktor „Tenger munkásainak” vagy Zola: „Germinal”-jának hasonló jelenete.

S csodálatos, mikor Jókai képzelete a magyar földet átlépi is, s idegen országokat varázsol szemünk elé, akkor is ép oly eleven, leírásai sokszor ép oly valószínűek, oly ragyogó színezetűek. Noha — mint életrajzából tudjuk, keveset utazott idegen országokban, inkább csak élete második felében — mégis Dél Amerika és Szibéria égét, faunáját és flóráját is, a tenger mélységét és az alpesek havát megkapó közvetlenséggel írja le. A nagy költő szűk körben is szerezhet világismeretet, ő kis nyilvános át is látja a nagy világot. Schopenhauer kifejezése, hogy a lángész világszem, hű organum a világ felfogására, kiváló mértékben illik Jókaira.

Jókai idealista, de a realizmus erős érverésével. Ezt maga kifejezi a diszkusszió első kötetének a Magyar Nábobnak előszavában: „Én a regény megköltésénél a galamboktól vettem a példát. A galambköltésnél felváltja egymást a nő és a hím a fészken. A nő a fantázia, a hím a tapasztalat, az emlékezet, az ítélő ész. Ezeknek együtt kell az új költeményt életre melengetni. Pusztán fantáziával lehet írni szép meséket: fantázia nélkül lehet írni remek korrajzokat; de a regényírásnál egyesülni kell mind a kettőnek. A regényírónak érezni is kell, tudni is kell: ébren is kell látni, álmodni is kell tudni. Ez az én elméletem.”

Ezen elméletért, magyar szíveért, fényes elbeszélő és leíró képességeért, tündöklő fantáziájáért szeretjük mi annyira Jókait. Büszkeséggel, hogy ő a miénk s a legnagyobb örömmel veszünk részt mi is a mai ünnepélyben s ha nem is adhatunk neki tömjént, aranyat és myrhát, de szívünk melegével osztozunk az elismerésben és igaz lelkesedéssel csatlakozunk az ünneplőmagyar nemzethez, mely hálájával szeretetével, tiszteletével árasztja el az öreg, de soha el nem agguló költőt, legnagyobb fiainak egyikét.

Székely György dr.

A vallásszabadság elvének konzekvenciái.

Van egy könyv, a melyet igaz örömmel, mondhatnám áhitattal szoktam lapozgatni, a melyet átolvastam már számtalanszor, de a mely — szép fejtegetéseivel, agyához és szívemhez szólóan egyaránt, — előttem mindig olyan új, mint a milyen becses marad és ez nem más, mint a berlini egyetem nagy nevű professzorának, a tudós Hinschius Pálnak műve, az állam és az egyház egymáshoz való viszonyának ábrázolásáról.

A kérdés történetének világosabb és meggyőzőbb előadását nem olvastam még sehol, mint itt az állam és egyház egységének és egymástól való elválasztásának korszakairól írott két nagy szakaszban, valamint azokat az elveket, a melyek szemmel tartásával ez a viszony a modern államokban szabályozandó, szebb előadásban nem láttam egymás mellé állítva, mint ebben a könyvben, a melynek lapjairól, mintha az igaz szabadelvűség tiszta sugárai érnek lelkünket, a melyek világosságot és jótekonny meletet terjesztenek.

Teljesen indokoltnak tartom azt, hogy az „Örálló”-ban, melynek megindulását a szabadelvűség minden őszinte híve örömmel és lelkesedéssel kell hogy üdvözölje s melynek jövője elé, épen ezért, minden elfogulatlan szem a legszebb reményekkel eltelt tekintet, legelsőben ezzel a munkával foglalkozzam. — Teljesen indokoltnak tartom, hogy bemutassam ennek egyik legszebb lapját, azt, a melyre a vallásszabadság nagy elvének fontos konzekvenciái vannak feljegyezve, mely konzekvenciák előttem úgy tűnnek fel, mint megannyi határkövek, a melyek a vallásszabadság fényárban úszó, áldott, termékeny talaját elkülönítik a sötét, rideg, terméketlen mezőtől, a melyen az ember lelkiismeretét, ezt az isteni részt, mely felett csak Istennek lehet hatalma, az elfogultság korszakának régi roszdaitól szennyes nehéz láncokba verve látjuk.

Tízennégy ilyen konzekvenciát jelöl meg Hinschius, melyek a vallásszabadság elvének megvalósításánál, az

tesnek találják, hogy a lyrikus dalokat ír és nem drámákat, csak a szenzációs regény írójának hányják szemére, hogy miért nem ír jellemregényeket? Panaszkodnak ellene és lerántják, a miért nem találnak művében psychológiát. Azt soha sem nézik nála: van-e művében az, a mi minden szépirodalmi mű fő kelleke, mert lényege, t. i. van-e benne költészet??

Jókai ellen is ez volt az örökös kifogás, hogy nem a jellemregények szabályai szerint ír.

Korábban — úgy látszik — megpróbálta. Alkalmazkodott a kritika uralkodó irányához. Régebbi regényei közelebb állanak a drámai regények műfajához. A „Magyar nábob” és az „Új földesúr” e fajta regények. De írói egyénisége csakhamar szétrobbantja e szabályokat, a melyek tehetségeinek, hajlamának bekövi voltak. Már a „Politikai divatok”-ban teljes bájjával és pompájával érvényesül a tüneményes és a fantasztikus.

Az ő írói egyéniségének lényege a fantázia. Legnagyobb szabású műveiben a fantázia szertelensége és leleményessége nyilatkozik. Igazi eposzi elbeszélő.

Nagyon sajnálom, hogy e tárcza szűk keretében csak futólag, egyes példákban lehet rámutatnom alkotásaiban a tüneményesre s a fantasztikusra. A „Politikai divatok” jutott előbb eszembe. Nos az, a mint abban Judit megszabadul a víz-haláltól s később, a mint férje életre csökölja szivgőrestől megtermedt halálra vált feleségét... vagy a hogy Pusztai a költő a kozákok elől a vízbe menekülve fentartja magát, a tüneményesregények s leleményességnek legcsodásabb példáit mutatja. És e csodás jeleneteket az ő írói genialitása oly játszi könnyűséggel tárja elénk, mintha azok a legtermészetesebb dolgok volnának a világon. A „Kőszívű ember fiaiban” Edith menekülése őrzőtől s kalandos útja kedveséhez... az oroszországi jelenetek, különösen a farkasokkal való kaland páratlan genialitással vannak megírva. Kulminál a fantasztikus „Szabadság a hó alatt” című regényében, hol a legváratlanabb, legmeglepőbb jelenetek egymást váltják föl. Meglepi fordulatokban gazdagabb író nem ismerék. Frappáns példa erre az „Elátkozott család” mennyegzői jelenete, midőn a mulató nagy úri társaság közé egyszerre csak betoppan az ősz protestáns lelkész s a fényes öltözöt báró-völegényre rámutatva, azzal lép meg a jelenlévőket, hogy az az ő fia. Hasonló tüneményes jelenet az is, midőn az „Egy az Isten” regényben Cal-

dariva marquisné a kandalló retekajtáján átmegy Blanka hercegnéhez. Leleményességben Jókait még Dumas sem múlja felül, a megrajzolásban és a színezésben pedig nincs párja.

Jókai határozottan szenzációs regényíró. De hát hibája ez neki? vagy kevésbé nagy író-e ő ezért?

Ott van közönsége, nem Magyarország, mely neki ünnepet szentel, hanem az egész művelt világ közönsége, mely ez ünnephez szintén hozzájárul... feleljen a kérdésre az a nagy világ.

Vagy annak a műfajnak, melyet ő képvisel, csakugyan nincs jogosultsága?

Jó lenne erről kissé részletesebben elmélkedni.

Azt mondja az a többször említett kritika: korunk a valót keresi, tehát valót kell neki adni.

Igaz ez? — Vajjon abban nyilvánul-e ennek a korunk a realismusa, hogy elutasít magától mindent, a mi a rideg józan valóságtól, a hétköznapi élet rendes folyásától eltér? ...

De hát honnan van az, hogy épen ebben a korban oly nagy száma van a tüneményesregény fantasztikus irodalmi termékeknek, annyira, hogy még a fizikát is regénynek alakítják át? Honnan van, hogy épen most tevényt a spiritualismus mysteriuma s a hypnotismus bámulói úgy hisznek e csodatünemény varázshatásában, mint hajdan a próféták jóslataiban? ...

Az ember ma is az, a ki volt. Nagy ismeretei nem rontották meg őt típusát. Közvetlen benyomásaiban soha sem a józanság reflexiója nyilvánul, hanem mindig a sejtélemtér, az áhitat, a mysterium.

Állj meg az esti ég alatt; nézz fel ragyogó csillagaira... mi lesz a közvetlen hatás? ... Talán az jut eszedbe, a mit a naprendszerekről tanultál? talán arra gondolsz, hogy ez a ragyogás az álló csillagok visszfénye a bolygókon? ... Óh nem! A csillag az neked akkor, a milyennek látod, s a nyert hatás nem a tudományos reflexió, hanem — a költészet!

Vagy állj meg hát az ipar nagy alkotásai előtt egy világkiállítás területén... Talán arra gondolsz: minő mechanikai segédesszközökkel jött létre ez s az? minő méretek adnak ilyen vagy olyan alakulást? ... Óh nem! — Az *összbenyomás* hatása alatt lelkebben nem reflexió, hanem fennkölt hangulat ébred: ime talán még is több az ember s valami más, mint az oktan állat... Ta-

lán van valami az emberben, a mi nem anyag, hanem valami más, kimondhatatlan, melynek eredete megfoghatatlan, elmúlása hihetetlen... A hatás nem a reflexió, hanem a mysterium, a költészet!

Mentől nagyobb az élet sivár küzdelme, annál jobban esik előre pillanatokra menekülni.

Az önfeledtség állapota: gyönyör.

Nem kegyetlenség-e azt, a ki a való elől menekül, a valóval üldözni?

De hát ne mondjak kegyetlenségnek, csak egyoldalúságnak.

Az emberek izlése sokféle. Némelyek egy irodalmi műfaj keretében is azt az életet keresik, a melyben élnek. De a mythosnak, a képzeletnek is vannak kedvelői. Hát rájuk parancsoljunk azokra, a kik ezt szeretik, hogy ne szeressék?

És miért? ...

Talán az eposz világnézetében nincs semmi igazság? Az eposz alakjait felsőbb végzet kormányozza.

Meg van ez ma is. Ez a végzet ma: a társadalom, a szokások, a polgári intézmények: ezeknek pressiója alatt van minden cselekvésünk. Az, hogy az ember cselekvése jelleméből foly, csak fictio, nem valóság. Ritka ember cselekedhetik szabadon jelleme szerint. A társadalmi kényszer nem kisebb fátum, mint az ókor isteneinek végzete. És ez a kényszer sohasem volt nagyobb, mint ma. Mintha láthatatlan daemonok vennének körül minden órán: szabad akaratunk cselekvése folytonosan korlátozva van.

És ha az eposzi regény ezeket a daemonokat meg személyesíti s ebből intrika és érdekes bonyodalom támad; — ne volna ez épen olyan jogosult, mint a drámai regények motivumai?

Csak fölvettem a kérdést. Döntsék el mások.

Egy bizonyos: hogy az eposzi regények keretében is épen úgy lehet szepet alkotni, mint a drámai regények keretében; csak nem kell az egyiket a másiknak mértékével mérni; mindegyiket a maga természete szerint kell megítélni.

Jókai költészete az eposzi műfaj keretében érvényesült. Ideje volna, hogy ne csak frázisokkal, hanem beható tanulmány alapján méltatná valaki írói működését.

Csengey Gusztáv.

állam és az egyház egymástól való elkülönítésénél, mint legmesszebb menő követelmények állíthatók fel.

Ezek a konzekvenciák a következők:

a) az egyesek ama szabadságának biztosítása, hogy bármilyen vallásos meggyőződést követhessenek, minden őket ezért érhető hátrányok nélkül, és — a mit ez magában foglal — bármilyen vallásos meggyőződést, ha nekik úgy tetszik, ne követhessenek, mindaddig a míg a vallásos meggyőződésüket kifejezésre juttató cselekvényeik a büntető törvényekbe nem ütköznek és a közrendet nem zavarják;

b) az egy hiten levők ama jogának biztosítása, hogy vallásuk ápolása és gyakorlása céljából társulatokká, egyesületekké tömörüljenek, természetesen ugyanazon korlátok között, mint a melyek az előbb említett szabadságra nézve felállítottak;

c) annak a jogának a biztosítása, hogy vallási társulatból, az azzal szemben fenálló kötelezettségek teljesítése után, szabad meggyőződése szerint, kiki kiléphet, minél következményeként: eddigi felekezetehez való viszonya teljesen felbomlik és pedig a nélkül, hogy az illetőt ezért a tényeért az állami élet terén hátrányokkal lehetne sújtani, valamint a nélkül, hogy a kilépőnek más vallási társulathoz való csatlakozása tekintetében kénysernek lehetne helye;

d) e most említett joggal a legszorosabb kapcsolatban: biztosítása a szülők és első sorban az atya ama jogának, hogy kiskoru gyermekeik vallásos neveltetése felől szabadon és önállóan határozhassanak;

e) meg nem engedhető volna annak, hogy valamely vallásfelekezethez a hívei más vallásfelekezetek isteni tiszteletét való részvételre, vagy a más vallásfelekezetekhez tartozók előtt szent tárgyaknak tiszteletére, vagy végre más vallásfelekezetek vallási céljainak szempontjából bizonyos anyagi szolgáltatások teljesítésére kényserítettessenek;

f) megszüntetése, illetve mellőzése minden oly különbségnek vagy megszorításnak, a mely a jogképesség tekintetében, — ideértve a polgári és a politikai jogképességet, tehát a magánjogokban, az alapjogokban és a politikai jogokban való részesedést, — a vallási meggyőződés szempontjából korlátozza;

g) a polgári anyakönyvek behozatala; h) felekezeti szempontoktól teljesen független állami házassági jog létesítése, a házasságkötés alakjának, akadályainak, valamint a házasság felbontásának egységes, állami törvények által való szabályozásával s a mi ebben benne értendő: a házassági bíráskodásnak államivá tételével;

i) a temetések ügyének olyképen való szabályozása, hogy az eltemetés lehetősége a vallási meggyőződéstől független legyen;

j) az ünnepnapok államilag való szabályozása; k) a közhivatalok elnyerésénél vagy az állampolgárok közjelentőségű funkcióinál megkívánt „eskünek” a „fogadalom”-mal való helyettesíthetése ott, a hol a vallási színezetű eskü letétjének vallási meggyőződésével ellenkezik;

l) az, hogy a szülők ne legyenek kötelesek gyermekeiket más vallásfelekezet által fenntartott iskolákba s különösen más vallásfelekezet vallási oktatására járni, mely célból — a hol szükséges — felekezet nélküli iskolák felállításáról kell gondoskodni;

m) a nyilvános szegény-ápolás és beteg-ápolás ügyének a valamely vallásfelekezethez való tartozástól függetlenné tétele; s végül

n) mindenkinek megoltalmazása azoktól az esetleges hátrányoktól, a melyekkel valaki vallásfelekezete részéről azért illetnének, mivel az állami parancsokat teljesítette.

A rendelkezéseimre álló tér nem engedi meg ezuttal azt, hogy ezekkel a konzekvenciákkal részletesen foglalkozzam, sőt azt sem, hogy az azokban kifejezésre jutó kivanalmak határvonalait, feltételeit közelebbről megjelöljem: de ezuttal célokat sem képezheti. — Az előadottak felsorolásával csupán azt akartam elérni, hogy az állam és egyház között való viszony egyik legkiválóbb irójának fejtegetései szerint általános tájékozást nyújtsak azok felől a kivanalmak felől, a melyeket az igaz vallás-szabadság elve, mint megvalósítandókat állít elénk s hogy így egy használható, biztos zsinormértéket nyújtsak arra nézve, hogy az egyházi politikai reformok megvalósítását célzó törvényjavaslatainkat, általános szempontokból megíráshassuk!

Vallásszabadság fényes korszaka! Jöjjön a te országod!

Dr. Horváth Ödön,

az eperjesi jogakadémia dékánja.

KÖZÉLETÜNK.

Jókai Mór pápai életéből.*

1841. évi október havának utolsó napjaiban egy kékszemű, szőke ifjút hoztak szülei a pápai kollégiumba s ezzel vége szakadt kedves foglalkozásának, nem hadakozhatott többé atyjának kertjében a törökökkel, a fiatal szederfákkal, a kiket mindig levett, legyőzött fegyverével, egy kisebbszerű gerundiummal, saját hazafias érzelmének nagy öröme, de éppen nem atyjának gyönyörűségére; ezen törekvő, de különben igen szelíd tekintetű, igénytelen külsejű ifjúban senki sem sejtette azt a nagy férfit, kinek ma 50 éves írói jubileumát ünnepli eddig páratlan fényrel s lelkesedéssel a magyar nemzet. Öltözete kelte némi föltűnést, mert a pápai szokástól eltérőleg hosszú, bokáig érő atillában járt, a mi szokatlanságával magára vonta a diákok s járókelők figyelmét; hű, el nem hagyható társa volt rézfokosa s úgy látszott különös kedvét lelte abban, hogy valahányszor hazament, a mizeriek épü-

* Ez érdekes cikk sok új adatot tartalmaz az ünnepeit költő életéből, nehány eddig közönségen forgott tévedést megcáfol; különösen nagyérdékű az istenteljes vonatkozó részlet, a költemény és iskolai bizonyítvány. Mindezek a dolgozatok az aktuális jelentőség felülemelk s valóságos irodalomtörténeti érdekű teszik. Öszinte köszönetünket fejezzük ki érdekes munkatársunknak, hogy ama felkérésünkre, hogy Jókai pápai életéről írjon es alkalmi számunkba dolgozatot, ily fényes eredményvel felelt meg. Szerkesztő.

letéből lakásáig húzódo (körülbelül 40 lépésnyi) deszka-kerítést rézfokosával végigdöngethette; legalább az egykorúak állítása szerint ez annyira uralkodó szokásává lett, hogy ha többek társaságában ment is haza, a mizeriekhez közeledésükben mindig úgy intézte a csoportosulást, hogy ő ama deszka-kerítés mellé juthasson. Tan a Komáromban hagyott törökökre, a fiatal szederfákra gondolt!

Szállásadója Klára Sándor volt, egy józan gondolkodású, töröl metszett klavinista alak, ki kiváló szeretettel időzött a fiatalok körében s jóízű humorral beszélt tapasztalatairól, melyeket Jókai buzgó figyelemmel hallgattott s jegyzett be emlékezetébe. Lakótársai voltak: Kerkápoly Károly s Pap Dénes; gyakrabban megfordultak nálok az átellenben lakott Horváth Lázárnál volt iskolatársai Horváth Ignác s Szentmihály Sándor, a kiket ő is szívesen kerestek föl. Komoly irányú fejlődésére legnagyobb befolyással volt Kerkápoly Károly, ki már akkor nagy buzgalommal foglalkozott politikai tanulmányokkal s szabad idejét nem töltötte más ifjak körében, hanem komoly foglalkozással otthon, tágas udvarban, szép kertben; őt utánozta a komoly hajlamú Jókai is, ki pápai időzése alatt nem fordult meg sem városi, sem diákirtásokban, bár az iskolában s a képzőtársulatban szívesen csoportosultak körébe, minthogy kellemesen tudott bármit is előadni.* Szabad idejét otthon töltötte olvasással, de különösen festéssel, a mely foglalkozást annyira kedvelt, hogy többször megfedkezett az evésről is; főképp arcképeket festett s pedig sokszor saját arcképét; egy e körből való festményét, egy női térképét házigazdájának ajándékozott; e kép ma Horváth Lajos főszolgabíró úr tulajdon; ki Klára Sándornak unokáját vette nőül, a kik e képet mint becses ereklyét, kiváló kegyelettel őrzik.

Különös szeretettel függött Magyarországot történetén; sajátzerű játéka a véletlennek, hogy éppen Kerkápolyval együtt hallgatta s tanulta a magyarok történetét; mert Kerkápoly már akkor is az ő éles, mindent egyszerre áttekintő s mélyreható, okokat fűrésző logikus fejével a jogokat, a politikai mozzanatokot kereste a történetekben; míg Jókai, kiből inkább a képzelem s érzelmevilág uralkodott, tan éppen azon, rá nézve száraz okoskodásoktól elriasztva, annál nagyobb szeretettel esüngött hazánk regényes, inkább a szívre lelkesítőleg ható, hősiességet lehelő történetein: s rajzolta is később lankadatlan lelkesedéssel, tüzzel, mindent átalakító képzelőmél egy soha nem leteztet tiündévilágot festve, soha nem keresve a farszto okoskodást, hűséget.

Komoly munkálkodásáról tanúskodik 1841/2. évről szóló bizonyítványa:

Jókai Mór 18 éves hely. hitv. született Révkomáromban, atyja Jókai József, anyja Pulai Mária.

Tables with columns for birth date, baptism, and other records. Includes 'Első felvétel' and 'Második felvétel' sections.

(A jelenrajz alatt statisztikai földrajzot értettek.) Képzőtársulati munkásságát csakhamar megkezdette, de az a nehány munkája, melyet egy évi pápai élete termelt, hangosan tanúskodik lelkének komoly irányáról, fantáziájának lángjáról, de arról is, hogy még ekkor, erős komikai ereje éppen nem nyilvánult, sőt az egykorúak tanúsága szerint a diákos, alsó komikumban éppen nem lelte örömeit, sőt bántotta érzékeny lelkét. Első művét 1841. november 21-én a képzőtársulat ílése érdemkönyvbe írásra ítélte méltónak, ezen első műve, mely eddig sehol sem jelent meg, a következő lírai költemény volt:

Mi az?

Szólj, mi dal ez? Ennyi zaj közepett Ennyi búvhang s vad moraj felett? Felcsapongva égret zenéje Mely keserv és tiszta éldelet. Tán syrén zeng méregédes hangon, Csábajakkal csendes légen át? Kisszerű az ennek ellenében Ibltetten hallám bajjalát. Tán a Memnon szobra dall magasztos Hajnalszülte tiszta éneket! Tán az égi bujdosók összhangja Rezzgi át a kéklő mennyeket? Nem! oh a dal bús és nagyszerű dal! Mely szívet fojt és kebelbe hat, Mély keserve annak a ki hallja S a ki zengi szíve megszakad. Hattyú dal ez; túlfeszült hatalma Egy utóperc érzeményinek, Melynek lelket elfogó sirlalmi Haldokolva szerte lengenek. Oh! Haláldal ez, sirlalmi ének, Egy enyésző nép hattyúdala Egy hazának végfeljajdulása; Egy letűnő nép esthajnalja. Jókai Mór.

A költemény úgy látszik a szerencsétlen Lengyelországra vonatkozik; a pápai képzőtársulat ezen költemény alapján, a mely 1841. november 21-én nyerte el a

* Egészen téves azon általában elterjedt s irodalomtörténetekben is tény gyanánt említett állítás, hogy Jókai Pápai barátságát kötött Petőfivel; Jókainak még életben levő tanulóévei s olyan kortársai, kik Petőfivel gyakran megfordultak egyhangúlag arról tanúskodnak, hogy Jókai Petőfivel s Petőfi Jókainál sohasem volt; nagyon természetes okból: Jókai magába vonló természeténél fogva nem kereste a szűl s nyersebb természetű Petőfi, összes találkozásuk az iskolára szorítkozott. Különben azt hiszem, hogy Jókai dicőségéből semmit le nem von a-on körülmény, hogy Petőfi Pápai még nem volt barátságban, de tán nem is ad hozzá, ha lett volna is vele barátságban.

pályakoszorút az 1891/92. iskolai év folyamán tűlte meg Jókai Mór ötven éves írói jubileumát.

1842. február 9-én Jókai a képzőtársulatban felolvasta „Isten ítélet” című beszélyét, melyet február 13-án, Ács s Dömény bírálok jelentése alapján a képzőtársulat érdemkönyvbe való írásra méltónak ítelt. Téves több irodalomförténetnek azon állítása, hogy ezen művel nyerte volna el Jókai a képzőtársulat egy aranyból álló pályadíját.

Február 23-án „Kolozs” című lírai művét érdemkönyvbe írásra méltónak ítélte a gyűlés, de leírva nincs; ugyancsak 23-án „Az ősi kard” s „Agg iantos” című lírai műveit kiigazított végett visszaadták, de úgy látszik a kiigazítás elmaradt, mivelhogy e művekről többé nincs szó. Február 27-én „Vágytárs” című beszélyét Kerkápoly Károly bírálta s ennek alapján a gyűlés egyes igazítások megtevésére utasította Jókait, de az igazítás elmaradt.

1842. év július 26-án „Tűz és víz” című beszélyével megnyerte a képzőtársulattól hirdetett pályázaton, a második díjat, az egy aranyat s ez volt az első arany, az első díj, melyet Jókai bosszú írói pályáján nyert.

S itt vége szakad Jókai pápai kollégiumi életének, mert a pápai alma materben csak egy évet töltött; a vizsgálatok végeztével búcsút vett Pápától, ezen búcsúzába egy kis epizód játszik bele, melyről ő már rég megfedkezhetett, pedig jellemzi első hajlandóságát, valami aprósága, elkérte emlékül s megígérte, hogy cserébe küldi emlékül saját arcképét, melyet önmaga fog festeni. De a pápai szenvedélyes festőből csakhamar neves író lett, a festett arckép elmaradt, de az élő arckép, a kedves emlék most is él a cserébeadó szívében.

Dr. Kapossy Lucián.

EGYHÁZI ÉLET.

Népszerű vallásos iratok.

A Prot. Irodalmi Társaság legközelebbi, mindenfelé örömmel üdvözölt határozata folytán e beállott újévben teljes erővel kezdi meg munkálkodását a prot. népies irodalmi vállalat. — Ennek a szükségét minden, egyháza iránt lelkesedni tudó prot. ember érzi, ép azért bizonyítani felesleges. — Nemcsak a népnek vallásos szellemben való nevelése és irányítása, de tekintettel a kath. egyháznak a Szent István, Szent László Társulatok és más-nemű vállalatok kiadásában megjelenő, nagyszámú népies irataira, bizonyos önvédelem is kényszerít bennünket arra, hogy népünket e papiros korszakban az időknek megfelelő írás hatalmával műveljük és fegyverével fegyverezzük fel.

A felnőtt prot. ember számára hajdan a templomi szöszék volt az egyetlen művelődési eszköz, mely az istenházának látogatottsága és a papok buzgólkodása mellett elegendőnek is bizonyult. Ma az üres templomok a szöszék nevelői hatalmát illuzóriussá teszik. Annyma naivak nem lehetünk, hogy ma is egyedül arra támaszkodjunk s tétlenül nézzük, hogy olvasni szerető népünk a ponyváról vásárolja össze az erős kath. színezetű és szellemű olvasmányokat. — Hajdan népünk díszesével emlegetett vallásos kegyessége és ájtatossága kielégítést talált a jó Hübner bibliai történetében, a Scholze Farkas-féle prot. népkönyvtár rövid pályafutás után végképen megakadtak. Egyesek, mint a lelkes Boros munkálkodásai sem vezettek kellő eredményre. Az angol traktátus társulat kiadványai idegen földben gyökereztek s mindekkoráig nem tudtak a magyar prot. nép szívéhez férközni. — Legtöbb szerencsével léptek sorompóba az unitáriusok, kiknek kis könyvtára eléggé hosszú idő óta, mai napig áll és virágzik.

Ujabb azonban egyes vállalkozásoknak sikerült a népies iratok iránt szélesebb körű érdeklődést kelteni s a nagy lelkesedéssel és várakozások között meginduló vállalat biztató előpostái gyanánt tűnni fel. — A dr. Szabó Aladár és dr. Kecskeméty István Koszorúja, A Mi otthonunk könyvesháza dr. Masznyik Endre és Stromp László szerkesztésében jobb idők hajnalánál üdvözölhetők s ilyenekül üdvözölte is a magyar prot. közönség. — De azt hiszem, igazi házi, elválhatatlan barátját a Prot. Irodalmi Társaság kiadványaiban találja fel a nép, föltéve, hogy a kedvező jelek nem csalnak.

E kedvező jelek között van az iratok szerkesztőjének ügyes kiválasztása, ki szóval, tettel és tollal egyiránt oly hatalmas agitációt fejt ki a népies iratok érdekében, hogy szinte abban látja azon megtartó erőt, mely a sokféle megzavult vallásos és egyházi közviszonyokat szilárdabbá teheti s ki a mult őszön e szent céltől vezéreltetve a colportage rendezése végett egy nagyobb körutat is tett az Alföldön. — Szép reményekre jogosít az az általános felbuzdulás is, mely a népies iratok iránt a prot. közönség körében nyilvánul s bizonyára nemcsak számos olvasókat szerez a népszerű kiadványoknak, hanem, a mi eddig hiányzott, egy oly írói gárdát is teremt, melylyel félemlés nélkül lehet a jövő elébe tekinteni. — Eddig ez a gárda késett. Nagyobb íróink fordultak ugyan a néphez, nemcsak külön műveikben, hanem a Jó könyvek zamatos történetében is, de a vallásos építés célja nélkül. — Az egy Baksynál mutatkozik határozott tendencia. — Jókai már az értelmiségnek való, arra nézve élvezetes és tanulságos is. — De ő rajta elkezdve valamennyi protestáns — hál! Istennek — szép számú és előkelő elbeszélőinket meg lehetne és meg is kellene nyerni a népies

vállalat számára. — Ők nevelnek az ifjabb erőket s ezek majd az utánuk következót ad infinitum.

Azt meg el se hiszik, ha mondom, hogy az egész magyar prot. világ részt vehet az iratok szerkesztésében. Tapasztaltam, hogy hazánk egyes vidékének lakossága különösebb érdeklődéssel kíséri az ott a múltban történt, vagy jelenleg történő eseményeknek elbeszélését, mely egyszerűsége bővebb elmélkedésre és üdvös következtetésre is indítja. Aztán vannak ám nekünk legendáink is zivataros múltunkból, az üldözöttesek, a gályarabságok idejéből, sőt a pátenis elleni közelebbi küzdelmek között is oly felemelő jelenetekkel találkozunk, melyek egész legendaszerű dicsfényvel vonják be az egyéneket és a nehéz napokat. Ott élnek ezek a nép ajkán, vagy föl vannak jegyezve az egyházak, egyházmegyék és egyházkerületek aktáiban és jegyzőkönyveiben. — Érezzen minden lelkész, tanító és művelt protestáns belső, erkölcsi kényszer arra nézve, hogy az anyagot beszolgáltassa a népies iratok szerkesztésébe, mely aztán gondoskodni fog azoknak illő feldolgozásáról. Így az egész magyar protestantizmus egy nagy hálózatot képezend, mely mint központba, a népies iratok szerkesztésébe fut össze. Ily szoros egység érzése nélkül kiterjedt irodalmat aligha fogunk létesíthetni.

Szó fér a népszerű, vallásos iratok fogalmához is. Eddig még kevesek értelmezték helyesen egy vallásos, mint a népies elem mikénti alkalmazását. Nagyon bölcsen mondja az elsőre nézve *Guál Mózes* a Mi otthonunk pályázatáról írott jelentésében: „Nem a külső formában, hanem a lényegben: az emberek cselekedeteiben, lelkében éljen a vallás igéje. Nem Isten nevének gyakori emlegetése, imádságos könyvek, templombajárás, hanem az érzelmek nemessége a sors csapásaival szemben nyilatkozó erős bizodalom, küzdelem, felebaráti szeretet legyene az igazán vallásos elbeszélés hőseinek meg-megnyilatkozó erényei.” Olyan axioma ez, melyet rajta meg-szívlelnének vallásos írónk!

A népszerű szó meg abba a tévedésbe ejt sokakat, hogy csakis a nép köréből vett tárgyakat és eseményeket lehet pertraktálni. Pedig a királytól le az utolsó koldusig mindenki lehet a népies iratok hőse, sőt tapasztalásból tudom, hogy a néppel mélyebb érdeklődést és nagyobb hatást keltenek királyok, hadvezérek, államférfiak stb. viselt dolgai, egy-egy szépen jellemző vallásos cselekedetük, mintha a maga szörű embernek az élet köznapi viszonyaiban ugys ünös-untig szemlélt bűjút, baját, örömet, szenvedését látja megírva. Nem azt mondom, hogy ezt ne kultiválja a népies irodalom, hanem azt, hogy ne kizárólag. A népszerűt ne értsük a belső tartalomra is, hanem az előadás módjára, a külső formára, a nyelvre. Ez alapon egyik feladatá leend a prot. népies irodalomnak a hit- és erkölcsstan, az egyháztörténelem stb. népszerűsítése is.

Az iratok terjesztésének nagyon heyes módja az, a mit a *Hornjanszky-cég* s legújabbban a *Hazánk* irodalmi és nyomdai részvénytársaság kezdett foganatba venni, t. i. *vidéki, helyi képviselőségek* szervezése. Ezek néhány percent jutalék mellett a minél szélesebb körű terjesztésnek kész eszközei, az iratok mindmennyi közvetítő állomáshelyei lesznek. Még attól sem kellene visszatartani, hogy a helyi képviselőknél a kiadványokból több példányok deponáltassanak s így bármely percben könnyen, várakozás nélkül juthasson a nép olvasmányához. Kiseb falukban a papok és tanítók buzgólkodása hozhat létre szép sikert. A népies vállalat irataiból lehet megteremteni ott, a hol még nincsen szaporítani ott, a hol van a *falusi népkönyvtárakat* s nagyobb városokban az *egyes körök könyvtárait*.

Szóval kezdjük meg a vállalatot közös felbuzdulással és lelkesedéssel. előre készítve mindenütt a talajt a jó magvak befogadására. Eddig a vállalkozók azt tették, hogy nagy esendben írták, nyomatták és indították utánk a népies iratokat, mintegy a *Gamál* jóslatával biztatva magukat: ha embertől van a dolog, elmúlik, de ha Istentől van, senki azt el nem oltathja. Am ez a naiv hit be nem vált, egyik vállalatnak sem sikerült mélyebb gyökeret verni. Hiába, ma dobot kell ütni és céget tűzni! A Prot. Irodalmi Társaságnak neve, varázsa, prestige van koc-kára vetve. E Társaság veszt, a vállalat pedig halva születik, ha a könyvkereskedések polcainak és a könyvnyomtató intézetek padlásainak dolgozik és át nem hatja a protestantizmus alsóbb osztályainak minden rétegét. Abban a reményben, hogy ez utóbbi fog történni, üdvözöljük az Irodalmi Társaságot elhatározásáért, szólítjuk munkára a hazai protestantizmust s várjuk az első fecske megérkezését.

S. Szabó József.

Protestáns irodalmi pályázat.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság 1893-ik évi november hó 15-én Budapesten tartott választmányi ülése határozatából, a nevezett társaság pénzügyi és irodalmi bizottságának megállapítása szerint, az 1894. évben tartandó közgyűlés utólagos jóváhagyása reményében, nemzetünk ezredéves ünnepekor (1896.) alkalmára a következő irodalmi pályázatot van szerencsénk kihirdetni:

„Adassék elő a protestantizmus vallás-erkölcsi, köz-művelődési és nemzeti hatása Magyarországon kezdettől fogva máig.

Az írandó munka 20 (húsz) nyomtatott ívnél nagyobb terjedelmű nem lehet. Ebben a keretben tüntendő fel művelődés történeti szempontból, történeti és statisztikai adatok alapján az a befolyás, a melyet a protestantizmus gyakorolt népünk vallás-erkölcsi életére, úgy nyilvános istentisztelet, mint magán- és közéleti, vallás-erkölcsi irányban, valamint a családi és polgári életre, a szokásokra, az egyéni és a nemzeti jellemre és egyéb felekezetre való hatásában; továbbá a protestantizmus hatása nemzetünk közművelődésére, különös tekintettel iskoláinkra, tudományos és irodalmi életünkre; végül a nemzeti politikai fejlődésre, tekintettel a nemzetiségre, az alkotmányra, a közsabadság érzésének éb-reztetésére és a törvényhozásra.

A pályázat sikere érdekében a társaság kettős pályázatot hirdet; u. m. először kívánatik az egész mű-válatának: tartalomjegyzékének összeállítására és valamely

tetszés szerint választandó önálló fejezetének részletes kidolgozására. Az egész munka vázlata s valamely önálló fejezetének kidolgozása, 1894. szeptember hó 1-5-ö napjára küldendő be a társaság titkárához, idegen kézzel írva, zárt jellegű levél mellett. A beérkezendő munkák szak-szerűen megbíráltatván, vagy a legjobbnak talált vázlat szerzője nyer aztán a munka kidolgozására egyenes megbízást, vagy pedig több, a sikerre egyaránt reményt nyújtó munka bocsátatik szűkebb körű pályázatra.

A nyertes pályamű jutalma 2000 (kettő ezer) korona (1000 frt o. é.), a mely pályadíjon kívül a nyertes mű, a magyar Prot. Irod. Társ. tulajdonába menvén át, még a szokásos ivenkénti 30 frtnyi írói tiszteletdíjban is részesül. Megjegyeztetik azonban, hogy a pályadíj csak abszolút irodalmi becsű műnek fog kiadatik.

Az egész pályázat véso határideje 1895 december 31-ike, a mikorra akár a megbízás folytán írandó, akár pedig a szűkebb pályázatra bocsátott munkák a társaság titkárához beküldendők. Később érkezendő művek a pályázathól kirekesztetnek.

Kelt Budapesten 1893. december hó 28.
KENESSEY BÉLA, SZÁSZ KÁROLY,
a M. Prot. Irod. Társ. titkára, a M. Prot. Irod. Társ. elnöke.

TANÜGY.

A debreceni református egyetem.

(Folytatás és vége.)

Nagy bajára szolgált a múltban — a melytől nyílik a jelenbe is — egyházunknak az a körülmény, hogy szétszakadozva egységes szervezetet nem nyerhetett. Az 1881. zsinat megalkotta volna az egységes magyar ref. egyházat, papiroson. — de a múltból átöröklött szegregálás maig is fenáll az egyes egyházkerületek között. Egyik sem akarja, hogy a másik valahogy nagyobb előnyben részesüljön még ha ez az előny az összes egyház javára szolgálna is. Debrecennek a zsinaton, a célba vett egyetem helyett, a békeség kedvéért, be kellett a tanárképzővel kiegyeztetendő filozófiai fakultással érnie. Pedig, ha a zsinat kimondja, hogy Debrecenben egyetemet akar állítani, mennyire más hangulat vesz erőt az egész magyar reformátusságon, a lelkesültég meglehet oly arányokat ölt, hogy az ige menten testté is válik. De a zsinati atyák taktikáztak, osztokodtak s azzal megosztották, sőt mondhatnám megoltották a lelkesültég tüzet is. Nagy tömegek mozgalomba hozatalára alkalmas jelszó kívántatik; a ki ezt kiadja, azután megy a sokaság, mig az alkalmatlan jelszó zavart, mozdulatlanságot idéz elő. Ilyen alkalmas jelszó lett volna a debreceni református egyetem. Ezt érti, ezért hevül minden magyar református, de a filozófiai fakultást vagy föl sem fogja, vagy oly csekélységnek veszi, hogy érte érszenyét megoldani sem tartja érdemesnek. Hogy a dolog így áll, megmutatta az eredmény.

Mikor Debrecenben a zsinat határozata alapján a társadalmi mozgalom, a házuként való gyűjtést megindítani akartak s e végből a teendők megbeszélésére az érdeklődőkből gyűlést hívtak össze, ez a gyűlés hangosan az egyetemre való gyűjtést mellett nyilatkozott s nagy szóharc után nyugodtak meg abban, hogy a gyűjtés az egyetemre s esetleg a filozófiai fakultás felállítására történjék. S már ezen esetlegnek a gyűjtő iver való kitézése is lohasztólag hatott az egyetem mellett feltűnőleg nyilvánuló lelkesültégre. Több igen melegen érdeklődő s buzgólkodó egyentől halottam, hogy az áldozatkészség sokkal inpozansabb módon nyilvánult volna, ha egyenesen az egyetemre nem pedig esetleg a fakultásra adakoztatják a polgárságot.

S valljuk meg az igazat, a közönség helyesen gondolkodik, mikor Debrecenben egyetemet akar felállítani. Református egyházunknak nincs ez idő szerint oly főiskola, a mely méltóbb s alkalmasabb volna arra, hogy egyetemmé fejlesszessék, mint épen a debreceni. Erdemessé teszi erre nemcsak történeti múltja, majdnem a reformáció kezdetétől fogva való fenállása, hanem egy-üttal gazdagsága s népessége is. Theológiája jogakadémiája az országban a legnépesebb s 190 jogtanulóval nyomban az egyetemek után következik. Filozófiai fakultásán is már eddig három katedra fenn áll, többnek pedig felállítására kamatoznak az alapítványok. Rengeteg várszerű nagy népszög épülete egyenesen bevalik egyetemé. Könyvtára, gyűjteményei párokat ritkítják az országban. Ösztöndíjában is jelentékeny tőkéje van. Egy-szóval Debrecen nem alaptalanul reménykedik, hogy ha az országos reformátussága is úgy megteszi köteleességét, mint a hogy jól felfogott érdekében várni lehetne tőle, a református egyetem eszméje mihamarabb testté válik.

Csak az a kérdés, hogy valóban meg teszi-e. Tartok tőle, hogy nem. A zsinatnak módjában lett volna, hogy egy szavával megteremtse a református egyetemet, ha kimondja, hogy közadózás útján akarja megvalósítani. A mi embereink ahhoz szoktak, hogy az egyház és iskola szükségére megkívántató anyagi erőt adó alakjában vessék rájuk. Ezt azután, ha egy kissé zúgolódnak is, de csak lefizetik, mert tudják, hogy így közös a teher, mindnyájan részesülnek aránylag benne. De az adakozás-hoz nincsenek szokva. Mindenki azt nézi, mit adott a másik s ahhoz szabja, nem pedig saját tehetségéhez a maga adományát. Attól tartok, hogy az egyetemese egy-ház önkényes adománya nem sokat lendít a debreceni egyetem ügyén. Rosz jel, hogy a leggazdagabb dunamelléki egyházkerület püspökéhez, a lapok értesítése szerint, eddigelé még csak 4100 korona érkezett erre a célra. A többiről meg egészen hallgat a krónika. Bizonyára azért, mert nincs semmi jelenteni valója.

Mind a mellett Debrecen s a legközelebbiből érdekel tiszántúli egyházkerület ne csüggedjen el. Folytassa a gyűjtést, az adakozást s ha még csak egy-hány Pukink, Kövesdink, Faragó Ambrusunk, Reichmannunk akad, az egyetem az évezredes ünnepekre csak-ugyan megalapítódik. Remélem, hogy Debrecen városa és egyháza sem mondta még ki már közé tett alapítványával az utolsó szót. Mert habár a református egyetem felállításából egyetemes egyházunk húzza első sor-

ban úgy a hasznot, mint a dicsőséget, de kétségkívül legtöbb haszna s legnagyobb dicsősége mégis csak Debrecennek lesz belőle. Mind a kettő megerdemli, hogy érte a legnagyobb áldozatot is meghozni ne resteljedjünk. Az áldozatkészségnek semmi sem lehetetlen. Ebben s ezzel együtt a debreceni református egyetem létrejöveteleiben erősen bízom. Adja Isten, hogy reményem meg ne szégyenüljön.

Dr. Öreg János.

A közoktatásügyi kormány újév alkalmából kilenc középiskolai helyettes tanárt rendes tanárrá nevezett ki, hetvenegyet pedig a IX. fizetési osztályból a VIII-ikba léptetett elő.

A sárospataki ev. ref. főiskola anyagi helyzete épen nem virágzó. Ötvenezer forintos szőlője megsemmisült, évi mérlegét deficitel zárja s a nagy szükségletek egész légiója vár kielégítésre, u. m. a tanári korpótlékok rendezése, mert ma már a sárospataki tanári fizetések a protestáns iskolák közt a legalsóbb fokok egyikén állnak; aztán tanári nyugdíj, a jogakadémia létfeltételét képező még egy jogi s a theologianál is égetően szükséges ötödik tanszék, a gimnáziumi alsó osztályok túltömöttsége folytán a párhuzamos osztályok felállítására, a mindezekhez szükséges építkezések stb. Az iskolai algonoktság a tanári karral már beható értekezletet is tartott s az igazgató-tanács az iskola vagyoni és tanügyi helyzetének teljes megvilágítására, a nehéz helyzetből kivezető utak és eszközök megjelölésére vonatkozó munkát elkészítésével, a gazdasági választmánnyal egyetértőleg a tanári kart bizta meg s ez ismét egy bizottságot küldött ki kebeléből, melynek elnöke *Mitrovics Gyula* közigazgató, előadója *Zsoldos Benő*, tagjai: *Rádási György, Kérészy István, Nagy Gasztáv, Szivos Mihály, Szánthó Gyula, Buzs János, Kovácsi Sándor, Bartha Béla*. A bizottság a napokban tartott ülésében az alapelvek tekintetében megállapodásra jutott. Munkálatát, valamint a protestáns tanügyi mezei oly fontos kérdés egyes jelentősebb fázisait figyelemmel fogjuk kísérni és ismertetni. A sárospataki főiskola a reformált egyháznak s az egész hazai közoktatásügynek oly drága kincse, oly szép multu s jelenü intézete, mely akkor, midőn az anyagi szükség terjesztgeti feléje polip-karjait, mindnyájunk teljes figyelmére s rokonszenvére méltó.

POLITIKAI SZEMLE.

Belföld.

Közös pásztorlevél. Mint múlt számunkban jeleztük, a kath. püspöki kar közös pásztorlevele január 6-án megjelent s templomi magyarázatok tárgyát fogja képezni. A napi sajtó, mint majdnem mindent, mi a püspököktől jó, ezt a memorándumot is rendkívüli elismeréssel fogadta, kiemelve annak békés hangját, hazafias érzelmeit, csillapító voltát.

Nem tagadjuk, a pásztorlevél hangját bizonyos relativ mérséklet jellemzi, szemben azokkal a szenvedélyes, valóban fanatikus kifakadásokkal, melyek az ultramontán sajtót és Schopper-féle harcosait jellemzik. A hazafiságot is sokszor hangoztatja, hanem a tények rácafolnak. A sima külszin alatt pedig a modern államélet, haladás és felekezeti béke szempontjából a legveszedelmesebb irányelvek foglaltatnak, melyekre jövő számunk vezérecikke mutat rá alaposan.

A pásztorlevél teljes szövegét nem akarjuk adni, mert sok az ismert dolog és az ismétlés benne. De kiemeljük következő teteleit:

Szent István a katolikus vallás elfogadásával — melyet ma is, midőn 500 millió keresztényből mindössze 218 millió a katolikus, mindenütt a kereszténységgel azonosít s egyedüli képviselőjéül tekint a memorándum — Magyarország fenállásának, boldogságának, dicsőségének egyedüli biztos alapját rakta le; a most tervezett reformok a kath. egyház Istentől nyert jogaiba és a lelkiismeret szabadságába ütköznek; helyesli a pásztorlevél a kath. papok ama magartását, hogy semmiféle büntetés dacára, az ország törvényeinek nem engedelmeskedtek; a katolikus papság nem támad, csak védekezik (és elkeresztel), a főpásztorok, a Magyarország iránt kiválóan jóindulatu pápa útmutatása szerint, elmentek az engedékenység leg-szélsőbb határáig (a pápa jóakarátát a primási szék, a zagrabi érsekség betöltésének kérdése, Rampolla 1891-iki államellenes iratai, a hármasszövetség elleni politikai magartatás, Strossmayer kedvelése stb. fényesen mutatják); államot, más felekezeteiket nyíltan ellenségének jelent ki. „Engedni az ellenségnek, vagy hallgati akkor, midőn mindenfelől felhangzik az igazság elnyomóinak zaja, vagy tétlen ember szokott, vagy az, ki hitében kételkedik.” A pax jelszavát így magyarázza: „A keresztény ember küzdelemre született, a melynek minél nagyobb az erje, annál biztosabb Isten segédelmével a győzelem” és sújtó itélettel fordul a hitben közönyösek, a harcra nem készek ellen. — s erről mondják lapjaink, hogy „harcot nem hirdet.” Proklamálja a kath. népgyűlések tartását, kath. párt szervezését, ily cím alatt: „Tömörüljétek lelki-pásztoraitok s egyéb tiszteletreméltó férfiak vezetésével”. Szentesíti a képviselői reverszálisokat ily körülírás-sal: „Jusson szívetek szava azon férfiak elé, a kik a ti bizalmatokból és szavazataitok által hivatva és kötelezve vannak az ország legfőbb jogait és érdekeit megvédeni”.

A legveszedelmesebb középkori tant. az állam és egyház határainak teljes összezavarodását, a hitvá-lásnak a politikai életbe s a politikának a templomba való behureolását hirdeti a pápával együtt akkor, midőn azt követeli, hogy kath. ember a közéletben is mindig az egyház tekintélye s parancsai által vezettesse magát. Nem az egyéni autonómia teljes megsemmisítése ez azok által, kik a kath. autonómiaira törekesznek? Nem az állami szuverenitás sárba tiprása azok által, kik azt állítják, hogy cselekvéseikben az ország java vezéri őket?

Bármily igaz kereszténynek legyünk is, történeti tévedésnek kell kijelentünk azt, hogy „a Kath. Anyaszentegyház teremté meg a civilizációt,” mert még csak nem is a kereszténység. A civilizáció kezdete egy idős az emberiség kezdetével s az asszir, egyiptomi, föníciai,

görög, római és zsidó civilizáció a keresztény megelőztek, meg a hindu, a kínai, az asztek. A keresztény civilizáció érdeme azért hervadhatlan: a vallásos eszmék megtisztítása, az emberi testvériség eszméjének megápolása s az erkölcsi eszmék teljes uralomra juttatása által. Am a klérális hatalomnak mindebből kevésrésze van.

Szép és elismerésre méltó a pásztorlevél ama helye, midőn kitartásra, hithűségre lelkesíti a katolikusokat, de kívánja, hogy ez katolikus emberhez méltó módon szilárdan, de mérsékelt, a polgári hatalom iránt tartozó tisztelettel nyilatkozzék. Amde lesz-e az ily kijelentésnek valódi értéke, ha a főpásztorok, egy Schopper, Schlauch, Horváth egészen más példát adnak?

S hogy mivé lesz ez intelem azokban a magyarázatokban és kapacitációkban, melyeket az alsó klérus e levél alapján megindít, annak a jó Isten a megmondhatója!

A budapesti szerb főkonzul állása erősen meg van ingatva. Hir szerint, ugyanis — a radikálisok interpellálni fogják a kormányt a szkupstinában: hogy van az, hogy *Krisztics* még mindig főkonzul. Fővadjuk, hogy *Krisztics* nem képviseli kellőképpen Szerbia érdekeit, mert nem érintkezik sem a budapesti diplomáciai, sem a kormánykörökkel.

A radikálisoknak ez a vádja igaz. *Krisztics* főkonzul a magyar kormány tagjaival csak nagyon kevésé, vagy épen sennyel nem érintkezett. Budapesti konzultársai elől pedig szinte teljesen elzárkózott a szerb főkonzul.

Lenn Szerbiában nagyon rosszalak a főkonzulnak ezt a magaviseletét és most, hogy a kormányt interpellálni akarják a főkonzul miatt, nagyon valószínű, hogy *Krisztics* főkonzul már néhány nap múlva elmozdítja állásától és nyugdíjazza.

A nyugdíjazás okvetlen megtörténik legközelebb, ha csak a kormányválság, a mely Szerbiában legújában beállott, nem vonja el a politikai körök figyelmét a főkonzul ügyéről, vagy ha a beálló új viszonyok nem alakulnak kedvezően a főkonzulra nézve.

A Gruics-kabinet ugyanis lemondott és a király új kabinet alakításával *Nikolajevics Szevtomirt* bizta meg.

Újvi üdvözlések. Az újvi üdvözlések a mi politikai életünkben nem pusztá formások, hanem különösen az újabb időben, nagy jelentőségű események. Például, hogy O felseje, a király üdvözlétére január 1-én d. e. 11 orától d. u. 2 óráig kitett ívet meg 2 óig egyetlen fópap sem írta alá. Mert — a mi föltehető — kello időben nyertek arról értesülést, hogy ily iv, mint mindenkor, ki leend téve, akkor ez valóságos tüntetés számba megy.

Wekerle miniszterelnök Perczel képviselő beszédére nagy fontosságú kijelentésekkel válaszolt, melyek bizonyára megnyugtatólag hathatnak a közvéleményre. Mindenekelőtt az egyházpolitikai kérdéseket emelte ki, melyekre nézve hangsúlyozta, hogy a szabadelvű hagyományok szellemében s azon alakban készítették elő, melyek a magyar nemzeti közvéleményben gyökereznek. Nem az egyház jogainak csorbítása, hanem a lelkiismereti szabadság biztosítása volt a főcél. Második fontos nyilatkozata a közigazgatás szervezésére vonatkozott s jelezte, hogy a közigazgatási bíróságra vonatkozó javaslatot csakhamar követni fogja a másik, ennél még sokkal fontosabb: a községek rendezéséről. Megnyugtató kijelentést tett a külviszonyokat s a nemzetközi békét illetően, s általánosságban ígerte a gazdasági életérdekek rendszeres és fokozatos fejlesztését, a mezőgazdasági érdekek gondozását, adó és hitelügy rendezését, azonban *behatóbban nem emlékezett meg a valuta reform jelen stádiumáról, a mi nyugtalanító volna az esetben, ha nem tudnók, hogy arra nézve a magyar és osztrák kormányok között teljes egyetértés uralkodik.*

Podmanický Frigyes báró a szabadelvű párt elnöke, *Pulszky Agost* üdvözlő beszédére azt felelte, hogy megijodva érzi magát, ő az öreg harcos, midőn ifjú kora eszméit, melyekért annyit kellett szenvedniök, e szerencsés korszakban, a magyar állam erősítésére, megvalósulni látja.

Bánffy Dezső b. a képviselőház elnöke. *Busbach* harcias beszédére igen higgadtan, a pártszerveletet csillapítva válaszolt, igérve, hogy a ház tanácskozásait pártérdektől menten, a higgadt tanácskozást biztosító formák szigorú megtartásával fogja vezetni, s erre pártjának támogatását is kérte.

Horánszky Nándor és *Apponyi Albert* üdvözlő és válaszbeszédekben, melyek a szónoki forma szépsége által tűnnek ki, mesterien oldották meg azt a feladatot, hogy miképen lehet az egyházpolitikai kérdéseket illetően sokat, tetszetősen úgy elmondani, hogy azért abban semmi se legyen, különösen semmi, a mi a nemzeti pártot az egyházpolitikai programmal szemben lekötözhette.

Horánszky azt mondja, hogy majd csak az ezutáni tanácskozásokban fogják véglegesíteni álláspontjukat. *Apponyi* pedig eddigi nyilatkozataira hivatkozik. De őszintén megvallva, mi ezekben a nyilatkozatokban nem tudjuk feltalálni a határozottságot, sőt épen ellenkezőleg, roppant rugalmasság jellemzi őket. Hisz ő is kijelentette annak idején, hogy még nem tudja, a kötelező, fakultatív, vagy szükségbeli polgári házassághoz csatlakozzék-e? Annál határozottabb, hol azzal vádolja a kormányt, hogy a nemzeti párt eszméit sajátítja el s a hol kifejezi ama reményét, hogy a mostani kormánypárt méltatlan és képtelen a kitűzött nagy feladatok megoldására s így nemsokára a nemzeti párt következik helyébe.

Mint legfontosabb nemzeti követelményt állítja föl, s ezt aztán már minden habozás, körülírás és tanakodás nélkül, hogy a nemzeti szellem a katonaságba is behatoljon, s ne képezzen ez idegen tetet.

Különösen disszonáns volt *Bánó József* üdvözlése *Horánszkyhoz*, mert nyíltan kifejezte ama reményét, hogy a nemzeti párt az egyházpolitikai javaslatokat teljesen el fogja vetni; indokolás: mert pártmanőverből eredtek. Engedjen meg a tisztelt képviselő úr, ha erre kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy az érvelés legalább is nem új s igazsága mellett nem bizonyít az, hogy a kormány reformok előkészítése alkalmából nagyon sokszor volt abban a helyzetben, hogy megbukjék, de felállított programját — a mint idevágó javaslatai bizonyítják — beváltotta. Arról ellenben hallgat *Bánó*, hogy szükségesek-e ezek a házassági jogrend, az állami egység megszilárdítása, a felekezeti viszonyok alapos rendezése végett.

A függetlenségi párt, melynek belső élete nemrég még oly zajos volt, nagyon csöndes vala újév napján. *Helgy* üdvözlő az elnököt, *Justh Gyulát*, de semmi politikai enunciaciót nem tettek. Üdvözlő a párt táviratilag *Kossuth Lajost* is. Az *Eötvös-párt* életjelt sem adott magáról.

Horváth Gyula lemondott a nemzeti párt alelnöki állásáról, mert bár elvi eltérés közte és pártja közt nincs, az egyházpolitikai reformokkal szemben követendő taktikáját nem teheti magáévá. A bécsi lapok sejtéseivel szemben tagadja, hogy ez szakadást, válságot jelentene a pártban, de az a mód, melylyel ezt lapja, a „M. H.” jelentő, valóban alkalmas arra, hogy lássuk ennek a lehetőségét, de nem alkalmas arra, hogy tisztábban tájékozódhassunk a nemzeti párt egyházpolitikája felől.

Külföld.

A forrongó Sziciliából nagyon nyugtalanító hírek érkeznek. *Piatroperziában* a legközelebb igen nagy zavargások voltak. Több köz- és magánépületet felgyújtottak.

A katonaság és a zavargók között összeütközés történt. A távirá forgalmat, a mely meg volt szakítva, már helyreállították. Mazzarában megrohanta a tömeg a telekkönyvi és az adóhivatalt és elégette ott az iratokat. — A környék különböző községei a községi hatóságok ellen lázadtak fel, melyeket azzal vádolnak, hogy a fogyasztási adókat kiméletlenül szedik be.

Morra tábornok manifesztumot intézett *Piatroperzia* város és a vidék hatóságához, melyben azon reményét fejezi ki, hogy a nyugalom helyreállításában minden hazafi segítségére lesz. A kormány szeretettel foglalkozik a közbiztonság és a közjó feladatával, azonban a törvények legteljesebb tisztelete nélkül a polgári társadalomban birtok és szabadság nem létezhetnek.

A görög allamtlónk csakugyan befejezett tény. A *Trikupis* kormány lemondással akar menekülni a nehéz helyzetből, mely még erősebb alkotású államra és a legnagyobb nemzeti szerencsétlenségek egyike volna.

Gurko, Lengyelország kormányzója a lapok jelentése szerint halálosan beteg. Utóda valószínűleg egy orosz nagyherceg leend.

Az anarkisták Berlinben a templomok levegőbe roptásával fenyegetőznek s a lelkesek, különösen *Dryander* szuperintendens és *Frommer* udvari lelkésznek küldtek fenyegető leveleket.

A Reclus család úgy látszik, teljesen az anarchizmus rabja. A hírneves földrajzi tudósnál, *Elisé Reclusnál*, s az anarchista mérnök-kitűnőség, *Reclus Pál* apjánál is házkutatást tartott s eredménnyel. Különben Párisban 64 házmotozás történt s még 2000 házmotozást akarnak foganatosítani.

A „P. H.” belgrádi tudósítása a készülő kormányválság híret megcáfolja. Az obrt-kérdéssel a király elnökléte alatt minisztertanács foglalkozott.

IRODALOM, MŰVÉSZET.

Hamis istenek. Regény a társadalmi és művész életéből. Írta: *Váradai Antal*. Patakyl László eredeti rajzaival. Budapest, 1893. Könyves Kálmán magyar irodalmi és könyvkereskedés részvénytársaság 154 l. Némely irodalmi események igazat látszanak adni azoknak, kik úgy vélekednek, hogy a legmodernebb műfaj a dráma és a regény s hogy ezeknek van igazi jövőjük. Nemcsak színházak repertoírja van telve frissebbnél-frissebb s bizony legtöbbször csak máról-holnapra tengődő ujdonságokkal, de a regény-vállalatok is egymásután bocsátják könyvpiaçra új köteteiket. A *Révai-féle „Salon-könyvtár”* s a *Singer és Wolfner* cég „Egyetemes regénytára” s az *Atena* emunak hasonló irányu vállalata mellett most ismét a fent említett fiatalabb társulat indította meg a „*Könyves Kálmán regénytárát*”. Jó firmával indult a versenynek: a legjobb nevű írók egyikének *Váradai Antalnak* „*Hamis istenek*” című regényét hozta első kötet gyanánt.

Egy előkelő gentry család három erőteljes sarjának története s katasztrófája képezi a regény tárgyát. Az egyik sportsman, a másik bankár, a harmadik költő. Mindenk a maga módján akarja családját új virágzásra emelni. Az egyik a gyepen, a másik pénzügyi manipulációk terén, a harmadik a Parnaszuson akar fényt és gazdagságot szerezni. A két első a fin de siècle embere, kiknek minden csak a napi élvezetek megszerzésére szükséges; a poeta kissé idealisabb, sőt a sentimentalismus-

ből is van benne valami. Egyébként pedig mind a három a nemzeti kaszinó fiatal óriása. A szerencsétlen véletlenség úgy akarja, hogy mind hárman egy és ugyanazon operett énekesnőbe legyenek szerelmesek s e szerelem legyen mind hármuk számára a testvéri gyűlölet forrása s pusztulásuk oka. A diva egyik sikkasztás miatt elcsapott számtartójuknak leánya s észre véve a fiuk szenvedélyét, vak gyűlölettel számít a bosszúra s ördögi lélekkel szövi tervét.

Mind hármójukat behálózva, bűvös körébe vonja. A testvérek gyűlöletes pillantást váltva, egymás kezébe adják a színész előszobájának kilincsét. S mikor már az ősi vagyon teljesen eluszik s a vakmerő fináncspekulációk a bankárt, a család fejét is kezdik rosz hírbe keverni és testvéreinek is hátrálékban van az appanagezsal s valamennyiüket a teljes anyagi és erkölcsi elzülés fenyegeti: a diva Párisba szökök. A fiuk utána sietnek. Kijátszák utolsó kártyájukat is. A sportsman egy jockey megvesztegetésével, a bankár egy világ-ámitó szédeltetésével jut pénzhez: a poeta pedig egy alsóbbrendű fogadó szegényes szobájában húzza meg magát. A testvérek a színész előszobájában találkoznak. A leány hozzászias várákozás után maga jelenik meg az előszobában s szemökre vetve gonosz játékokat a becsülettel, kikergeti őket. A testvérek itt hallják egymásra a lesújtó híreket s megszegyenyítettve a lealázástól, elkéservedve, kétségbe esve az örvény láttára, mely fejük felett összezsapni készül, egymásra támadnak s a bankár és sportsman párvadlra hívják egymást, mint ősi nevök megbecstelentit. A költőnek csak a fájdalom marad osztályrésztül, fájdalom a csalódás, pusztulás, s a testvérek vak gyűlölete felett. Fel akarja fedni a párbajt a rendőség előtt. De hiába. Mégis a véletlen úgy hozza, hogy a költő szobája melletti teremben történik a küzdelem s mikor a testvérek kardjaikat összezecsapják, besiet a zajra, a testvérek közé rohan s azok iszonyú sebeket ejtenek rajta. E szerencsétlenség kigyógyítja őket szenvedélyükből s közösen apólják azt, ki nem volt oly elvakult, hogy szíve minden szeretetét elpazarolja a szép ördögre, ki mélyen szerette testvéreit. A leány utolsó tördőfésül pénzzé téve mindazt, mit a testvérektől kapott, visszaküldi nekik. A nyomorékká vált testvér érdekében elfogadják, s letörölve vele a nevökre tapadt szennyből azt, a mit még lehetett, a maradékból szerény otthon teremtnek költő testvérüknek.

Ez a regény tartalma. Röviden mondtuk el, de vége is rövid annyira, hogy szinte túlzás regénynek nevezni. Nincs benne semmi szövevényesség. A három testvér pusztulásának a rajza az egész. De élvezettel lehet olvasunk elejétől végéig, noha már csaknem a felén tudjuk, hogy minek kell a végén történni. Tudjuk, hogy a leány játszik, tudjuk, hogy a bosszú igazja. De kellemes olvasmányt tesz a Váradi írói előkelősége. Regényében nem pusztán izgató eseményeket, de jellemeket s igazi társadalmi rajzokat is igyekszik adni. Nemes ambícióval, komoly tanulmányral rajzolja alakjait, kiket éles megfigyelő képességgel a társadalomból kiválasztott. Megfigyeli az eseményeket és irányt, melyen halad a mai társadalom s abból egy és más oldalról igazán hű és megkapó rajzot ad. S e rajzokban annyira igaz akar maradni, hogy olykor egész a túlzásba megy. Ki csak kissé is tájékozódva van az irodalmi körök belső élete felől, a IX. fejezetben könnyen ráismerhet: egyik-másik élő és már is tevékeny tagjára. Ez már hatás vadászásból elkövetett pikanteria, sőt izléstelenység s csodálkozunk azon, hogy oly rendszerezett elméjű író s oly komoly és előkelő egyéniség, mint Váradi, hogyan tévedhetett ide.

Noha alakjait egész pszichológiai tanulmányral rajzolja meg, néha itt is megbotlik. A leányt, ki valamennyiöknek keservét okozza, eleinte úgy festi, mint a ki csak az apján elkövetett szigorú elbánást akarja megbosszulni. S bár tervét egy női nem méltó hidegvérűséggel szövi és hajlja végre, még is a regény végéig igazolni tudjuk. A gyermeki szeretet fénye megaranyozza s hajlandók vagyunk neki megbocsátani a vett sérelemmel arányban nem álló bosszút. De az utolsó lapon az író erről megfeledezik. A „Gaulois”-ból azt olvasták a fiuk, hogy közös csábítjuk addig bolondítgatott egy másik fiatal embert, míg végre az agyonszúrta őt. Igaz, hogy ezzel a költő a részben méltatlanul szenvedett fiukat akarta vigasztalni, de tönkre tette a leány eddigi jellemét. E szerint a bosszú nála csak czégér volt, mely alatt folytathatta kegyetlen játékát. Így tett ő másokkal is. A gyermeki szeretet fénye eltűnik alakjáról s egy romlott lelkű kegyetlen szívű nő áll előttünk, a minőt a fővárosi élet legszivtelenebb asszonyai közt sem lehet találni, mert ezeknek a lelkét is, legalább egy pillanatra megszentelíti olykor az élvezetekbe fulasztott szerelem. Váradi színészöje egy kegyetlen hiéna, ki könyörtelenül marcangolja szét áldozatait, mert szívéhez még a szerelem sem tud hozzá férközni.

Lehetetlen még a regény stílusáról azt elhallgatnunk, hogy sokszor erőteljesebb és gazdagabb akar lenni, mint a minőre szükség van s mint a mit az író maga is meg bír. Ezért lépten-nyomon rá találunk a szavaknak szükégtelen halmazára, melyből hiányzik azonban a szingazdagság, fokozás és erő. Csak a térszűke miatt nem idézünk egy-nehányát.

Látjuk, hogy a regény sokkal több erénnyel dicsekszik, mint a mennyi hibája van, akár kellemes olvasmány akár mint komoly törekvésű irodalmi termék, egyaránt megérdemli a méltánylást és — elolvasást. Fiatal óriásaink közül sokan nem veszik eléggé komolyan az írói foglalkozást. Váradinak ez egyik főérdeme. Ez teszi a mi szemünkben előkelő íróvá. E regény meséje is szép tanulságot nyújt, ostor azok ellen, kik a tehetséggel és komoly törekvéssel arányban nem álló ambíciózt, vak szenvedélyeket és üres jelszavakat követnek és imádnak, mint „hamis isteneket”.

A könyv képekkel is van illusztrálva, de azok rendkívül rosszak s pedig inkább a Weinwurm, mint a rajzoló hibájából.

A „Vallás és Egyház” evangéliumi protestáns havi közlöny, melyet *Zoványi Jenő* kolozsvári ref. lelkész szerkeszt, megjelent. Előfizetés ára 1 évre 2 korona, félévre 1 korona, egyes szám (a mostani 16 oldal) 25 fillér. Szerkesztőség és kiadóhivatal Kolozsvárt, Külső-Magyar utca 16 szám. Behatóbban jövő számunkban ismertetjük. Közleményei rövid betekintés után is érdekeseknek ígérkeznek.

Jókai Mór műveire az ezredik előfizetés is beérkezett s így a nagy nemzeti diszkiadás sorsa s a 100,000 forint nemzeti tiszteletdíj átnyújthatása biztosítva van. Az előfizetést s illetve kötelező jelentkezést január 31-ig meghosszabbította a jubileumi végrehajtó bizottság.

UJDONSÁGOK.

— Jelen számunk főképe a nagy nemzeti ünnepnek, a Jókai iránti kegyeletnek van szentelve s bő irodalmi rovatunkkal együtt valóságos irodalmi számot képez. Különösen felhívjuk tisztelt olvasóink figyelmét e helyen is, *Kapossy Lucian dr.* pápai ref. főgimnáziumi tanárnak a „Közéletünk” rovatában foglalt nagyérdékű dolgozatára.

— **Gyász hírek.** Az abauji ev. ref. egyházmegye érdekekben gazdag esperese, *Veres Sámuel*, szeszai lelkész, hosszú, kínos betegség után befejezte papi erényekben gazdag életét. Neki mar valóban megváltás volt a halál: mi, kik ösmertük csöndes, de áldásos munkásságát, szelid lelkületét, áldással kísérjük emlékeztétét. — *Finkei József dr.*, a sárospataki iskola jogtanárát súlyos csapás érte, elvesztvén 3 hónapos kis fiát, *Bertikét*. Isten vigasztalja meg a mélyen sujtott szülőket. — *Ritók Sándor* a sárospataki ev. ref. főiskola IV-ik osztályának egyik jó törekvésű növendéke m. hó 27-én a szülei háznál Nagy-Gejócön rövid szenvedés után meghalt. Béke lengjen korán kihült teteme felett. Lapunk zártakor vesszük azt a megrendítő hírt, hogy szerzett kartársunk, *Radácsi György* akad. tanár édes anyja, *Radácsi Györgyné* asszony, f. hó 3-án, d. u. 5 órakor, életének 76-ik évében, Abauj-Szepeiben, végelgyengülés következtében kisenvedett. Temetése f. hó 5-én d. u. 3 órakor leend. Hogy az elhunyt mily kitünő asszony, mily édes anya volt, megértjük, ha gyermekeit látjuk. Isten adjon csöndes pihenést a nemeslelkű anyának, a kitünő matrónának. Szívünk szerint osztakozunk igaz szeretettel szerzett kartársunk mély gyászában.

— **Eljegyzés.** *Csajka Endre*, a sárospataki népbank könyvelője, eljegyezte *Pavletics Gyula* sárospataki birtokos és népbanki pénztáros leányát *Gizellát*.

— **Az ezredéves kiállítás** néprajzi s házi ipari csoportja a magyarországi nemzetiségek építési modorát s házait 31 házon fogja bemutatni, ebből 12 esik a magyar, 8 a német, 3 a tót, 1 a ruthén, 4 a román, 1 a szerb, 1 a vend, 1 a bolgár falusi építési-mód és lakásvizonyok feltüntetésére.

— **Nagy feltűnést keltett Miskolcon** *Robitsek Manó* jó hírnek örvendő liszt-nagykereskedő elfogatása. A megelfogatás oka az volt, hogy rájöttek, miszerint *Robitsek* körülbelül 2500 frt értékű váltót hamisított.

— **Felső-Bányán** polgármesterré *Thoma László* ügyvédet választották meg.

— **Budapesten** a kórvasut Szilveszter-estéjén darabokra zúzott egy kocsi, melyben négy személyült. A kocsist, ki saját gondatlanságával idézte elő a szerencsétlenséget, a vonat gépe teljesen összezsúzza, a többiek szerencsés véletlen folytán, csak csekély horzsolással menekültek.

— **A fővárosi rendőség detektív osztálya**, a főnök, *Splényi báró* sürgetésére új, az eddiginél sokkal önállóbb szervezetet nyert. A detektívek részére kiadott utasítás igen praktikus. A titkos rendőség szolgálatát vidéki hatóságok és magánosok is igénybe vehetik. Hatóságok 2 frt napi, magánosok 2 frt 50 kr nappali, 3 frt tisztán éjjeli 4 frt éjjelnappali munkadíj mellett.

— **A F. M. M. K. E.** felir a kormányhoz, a nemzeti-sajtó, különösen a tót lapok aknamunkája ellen, mely lassankint aláaknázza Magyarország biztonságát.

— **A Zichy-Nikis** operai válságban a belligyminiszter az intendáns javára döntött.

— **A „Telefon hirmondó”,** a fővárosi élet eme szeniális különlegessége újévtől megszűnt. *Puskás Tivadar*, a vállalkozó, az engedély föltételeit nem találta elfogadhatónak. Azonban hinni lehet, hogy a „leányzó nem halt meg, csak aluszik.”

— **Ismét zajos biróválasztás volt.** A multkor Mramorán, hol többszörös ember halál is vala, most Pakson, hol egy ember a esendőség szuronyától szintén meghalt. A zavar-gás oka nem világos, mert a választás, úgy látszik egyhangúlag történt s állítólag mégis 800 választó kérelmezi megsemmisítését.